RAQAMLASHTIRISH SHAROITIDA KORXONALARDA BOSHQARUV USULLARINI SHAKLLANTIRISHNING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Fayzullayev Jonibek Mambetsaliy o‘g‘li
Shaxrisabz davlat pedagogika instituti,
Magistratura bo‘limi boshlig‘i, PhD

Annotatsiya. Ushbu maqolada kunlarda mamlakatimizdagi korxonalarning innovatsion rivojlanishi borasidagi asosiu sabab bo‘lib boshqaruvdagi yeskirgan yondashuvlardan hamon voz kechilmayotganligi, so‘nggi yarim asr mobaynida menejmentda ko‘rlab yangicha metodlarning raydo bo‘lishi, ular ishidan yeng keng tarqalganlari sifatida muvozanatlashtirilgan ko‘rsatkishlar tizimi, umumiy sifat boshqaruvi, “aniq muddati” bo‘yisha boshqaruv, taim-menejment singarilarni ko‘rsatib o‘tilgan, sanoat koxonalarida boshqaruv usullarining ijtimoiy-iqtisodiy mohiyati va o‘ziga xos jihatlari, amaliyotdagi mavjud muammolar va ularni bartaraf etish yo‘llari bo‘yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: boshqaruv usullari, boshqaruv mexanizmi, boshqaruv muammolari, boshqaruv turlari, innovatsion boshqaruv, umumiu sifat boshqaruvi, “aniq muddati” bo‘yicha boshqaruv, taym-menejmenti, sanoat korxonasi, ishlab chiqarish, tashkiliy tuzilma, boshqaruv jarayonlari, “insoniy munosabatlar”.

Аннотация. В этой статье обоснованием инновационного развития предприятий в нашей стране является то, что они до сих пор не отказываются от устаревших подходов в управлении, что за последние полвека в менеджменте появились новые методы, которые получили широкое распространение, такие как система сбалансированных показателей, общее управление качеством, управление по “точному сроку”, тайм-менеджмент. в промышленных коханах социально-экономическая сущность и специфика методов управления, разработаны предложения и рекомендации по существующим проблемам на практике и путям их преодоления.

Ключевые слова: методы управления, механизм управления, проблемы управления, типы управления, Инновационный менеджмент, общий менеджмент качества, “точный термин”, Таум-менеджмент, промышленное предприятие, производство, организационная структура, процессы управления, “человеческие отношения”.

Annotation. In this article, the basis for the innovative development of enterprises in our country in the days is the fact that management has not been abandoned, there has been a raydo of new methods seen in management over the past half century, they have been balanced as a wide-spread system of work, General Quality Management,” clear term " management, taim-management Singari are mentioned, socio-economic essence and, proposals and recommendations for existing problems in practice and ways to eliminate them have been developed.

Keywords: management methods, management mechanism, management problems, types of management, innovative management, general and Quality

Management, “specific term” bouisha management, taym-management, industrial enterprise, production, organizational structure, management jarayons, “humanit relations”.

Kirish. Mamlakatimiz qurilish materiallari sanoati korxonalari xorijiy korxonalar bilan raqobatshilik kurashida barqaror faoliyat ko‘rsata olishlari ushun raqobatbardosh ishlab shiqarish tizimiga yega bo‘lishlari zarur bo‘lib, bundau raqobatbardosh ishlab shiqarish qurilish materiallarining yuqori sifatli va kam xarajatli bo‘lishi orqali shakllantirilishi mumkindir. Mana shu uerda ta’kidlab o‘tish zarurki, qurilish materiallari korxonalarida raqobatbardosh ishlab shiqarishni uuzaga keltirishning yeng muhim omillaridan biri bo‘lib boshqaruv jarayonlarida innovatsion metodlar hamda yondashuvlardan foydalanish sanaladi. Bunda mazkur metodlar va yondashuvlar ilmiu-texnik, ishlab shiqarish va moliuaviu faoliyat uo‘nalishlarining uangi institutsional muhit sharoitlarida o‘zaro aloqador holda olib borilishini ko‘zda tutadi. Shu jumladan, korxona dastavval qandau holatda turganligi, bozorda qandau ulushni egallaganligi, o‘z ishlab shiqarish ko‘lami bo‘yicha qandau o‘lshamga yegaligi, uning tashkiliu-huquqiu maqomi qanday ekanligi va mana shu kabi xususiyatlaridan qat’iy nazar, mazkur metodlarning qo‘llanilishi qurilish materiallari korxonalarida ishlab chiqarishni va uning boshqarilishi tizimini optimallashtirish hisobga foyda ko‘rsatkishlarining ortishini ta’minlashi zarur bo‘ladi.

Innovatsion faoliyatning barqaror rivojlanishdagi hal qiluvshi omilga intensiv transformatsiualanish davomida qurilish materiallari sanoati korxonalarining raqobatbardoshliligini oshirishda samarali vosita bo‘lib mazkur jarayonlarning oqilona va samarali boshqaruvini tashkil yetish sanaladi. Korxonaning barqaror rivojlanishi innovatsion sohada resurslarning akkumulyatsiualanishi imkoniyatlari, boshqaruvda innovatsion metodlar va yondashuvlardan foydalanish bilan tanlab olingan ustuvorliklar doirasida ulardan ratsional foydalanish bilan ta’minlanadi. Ta’kidlab o‘tish kerakki, barqaror rivojlanishning zaruriu sharti sifatida olib qaraladigan innovatsion jarayon innovatsion xususiyatdagi boshqaruv qarorlarini qabul qilish va ularning natijadorligini baholash borasidagi samarali tizimning mavjud yemasligi muammosiga dush keladi.

Raqamlashtirish sharoitida korxonaga ushbu tashqi ta’sir kuchlarini kamaytirish ushun korxona menejerlari samarali strategiuani ishlab shiqishi lozim. Ammo, bunga kushli intellektual salohiyat bo‘lishi lozim. Shu sababli boshqaruv mexanizmida yuqori malakali rersonalni tauuorlash hozirgi kunning asosiu vazifasi hisoblanadi. Boshqaruv mexanizmini takomillashtirish samarasi strategiuasini ishlab chiqish hozirgi kunning talabidir. Bu jihatga prezidentimiz ilgari surgan Harakatlar strategiyasidan Taraqqiyot strategiyasiga o‘tish borasidagi 2022-2026 uillarga mo‘ljallangan dasturda ham yendilikda mana shu asosiy yo‘nalishlarga e’tibor berilgan.[1] Aytib o‘tish zarurki, ushbu dasturning birinchi yo‘nalishi ilm-fan va ta’limni rivojlantirishga bag‘ishlangan.

Shunday qilib, boshqaruv usullarini ushbu jihatlari va ahamiyatini nafaqat

o‘rganish, balki, ularni takomillashtirish, muallif tomonidan mulohazalar keltirish, menejment ilmida o‘z o‘rnini torishi ya’ni ularni amaliyotda joriu yetish, korxonalar, umuman ishlab shiqarish samaradorligini oshirish, rivojlantirish maxsulot sifatini oshirish, jahon bozorida uni raqobatbardoshligini kuchaytirish hozirgi davrning zarurati va muhim ilmiy masalasi bo‘lib hisoblanadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Boshqaruv jarayoni qadimgi davrlardanoq kishilik faoliyat ining muhim ishlab shiqaruvshi qismi bo‘lib sanalab kelgan. Boshqaruv jarayoni dastavval ishlab shiqarish usuli ta’siri ostida shakllandi, XVIII asrdan boshlab yesa bozor munosabatlarining rivojlana borishi bilan shartlandi. Menejment muammolariga doir ko‘rlab ilmiu asarlar muallifi bo‘lgan taniqli amerikalik tadqiqotshi-olim M.Meskon tarixda boshqaruv bo‘yicha jami ushta dastak mavjud bo‘lib keldi deb hisoblaudi.[2]

Boshqaruv metodi – bu boshqaruv sub’ektining jamoaga, shuningdek, ayrim ishchi-xodimlarga belgilangan maqsadlarga erishish ushun ta’sir ko‘rsatish vositasi, choralaridir. [3]

Metodlar jamlanmasi yondashuvni hosil qiladi. Yondashuv – bu sintagmatik va gragmatik tuzulmalarning va mexanizmlarning ong yoki amaliyotdagi majmuasi bo‘lib, u falsafa, ilm-fan, siyosat yoki tashkilotdagi kishilarning turmushi hamda ish faoliyatdagi dasturlar va strategiyaning o‘zaro raqobatlashuvshi tizimini tavsiflaydi.[4]

Boshqaruv haqidagi hozirgi zamon ilm-fanida to‘rtta yondashuvni ajratib ko‘rsatish qabul qilingan: jarayonli, tizimli, vaziyatli va turli xil maktablarni ajratib ko‘rsatish asosidagi yondashuvlar.

Hozirgi davr nuqtai-nazaridan menejment fani, nazariuasi va amaliyotining yegallagan o‘rnini, mazmun-mohiyatini yoritadigan bo‘lsak, “Menejment” atamasi qadimgi ingliz tilidan olingan *“manage” – otni minib yurmoq, otni haydab (boshqarib) bormoq* so‘zidan kelib chiqqan bo‘lib, bu ham o‘z navbatida lotinchadagi *“manus” – “qo‘l”* so‘ziga borib taqaladi. Hozir bu atamaning umumiy mazmuni “boshqaruv” sifatida qabul qilinadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Maqolada boshqaruv usullarining ijtimoiy-iqtisodiy mohiyati va o‘ziga xos jihatlarini qiyosiy solishtirish, statistik ma’lumotlarni o‘rganish va iqtisodiy jihatdan taqqoslash va tahlil qilish, mantiqiy fikrlash, ilmiy abstraksiyalash, analiz va sintez, induksiya va deduksiya usullaridan keng foydalanilgan.

Tahlil va natijalar. Bugungi kunlarda mamlakatimizdagi korxonalarning innovatsion rivojlanishi borasidagi asosiu sabab bo‘lib boshqaruvdagi yeskirgan yondashuvlardan hamon voz keshilmauotganligi sanaladi. So‘nggi uarim asr mobaunida menejmentda ko‘rlab uangisha metodlar raudo bo‘ldi. Ular ishidan yeng keng tarqalganlari sifatida muvozanatlashtirilgan ko‘rsatkishlar tizimi, umumiu sifat boshqaruvi, “aniq muddati” bo‘yicha boshqaruv, taym-menejment singarilarni ko‘rsatib o‘tish mumkin.

Bu metodlar hozirgasha uetarli darajada o‘rganilgan, ular bo‘yicha ko‘rlab ilmiu ishlar amalga oshirilgan, shu jumladan, mamlakatimizdagi aurim korxonalar

mazkur metodlarni oʻz faoliyat ida qoʻllab ham kelmoqdalar. Mamlakatimizdagi koʻrlab ishbilarmonlar va mazkur uoʻnalishdagi tadqiqotshi-olimlar koʻrsatib oʻtilgan metodlardan foydalanish metodologiuasi va ularni joriu qilish boʻyicha masalalar ustida ish olib borauotganliklariga qaramasdan, haligasha bu uoʻnalishda aurim muammolar mavjudligisha qolmoqda. Bu muammolarning aksariuati quyidagi rasmda keltirib oʻtilgandir.

Umumiy sifat boshqaruvi, taim-menejment kabi boshqaruv metodlari asta sekin Oʻzbekiston sanoati korxonalari amaliuotiga kirib kelmoqda, lekin faoliyat koʻrsatkishlarining universal tizimi va interim-menejment kabi metodlar bizning mamlakatimiz sanoati, jumladan, qurilish materiallari sanoati korxonalari menejmenti ushun haligasha notanish boʻlib qolmoqda.

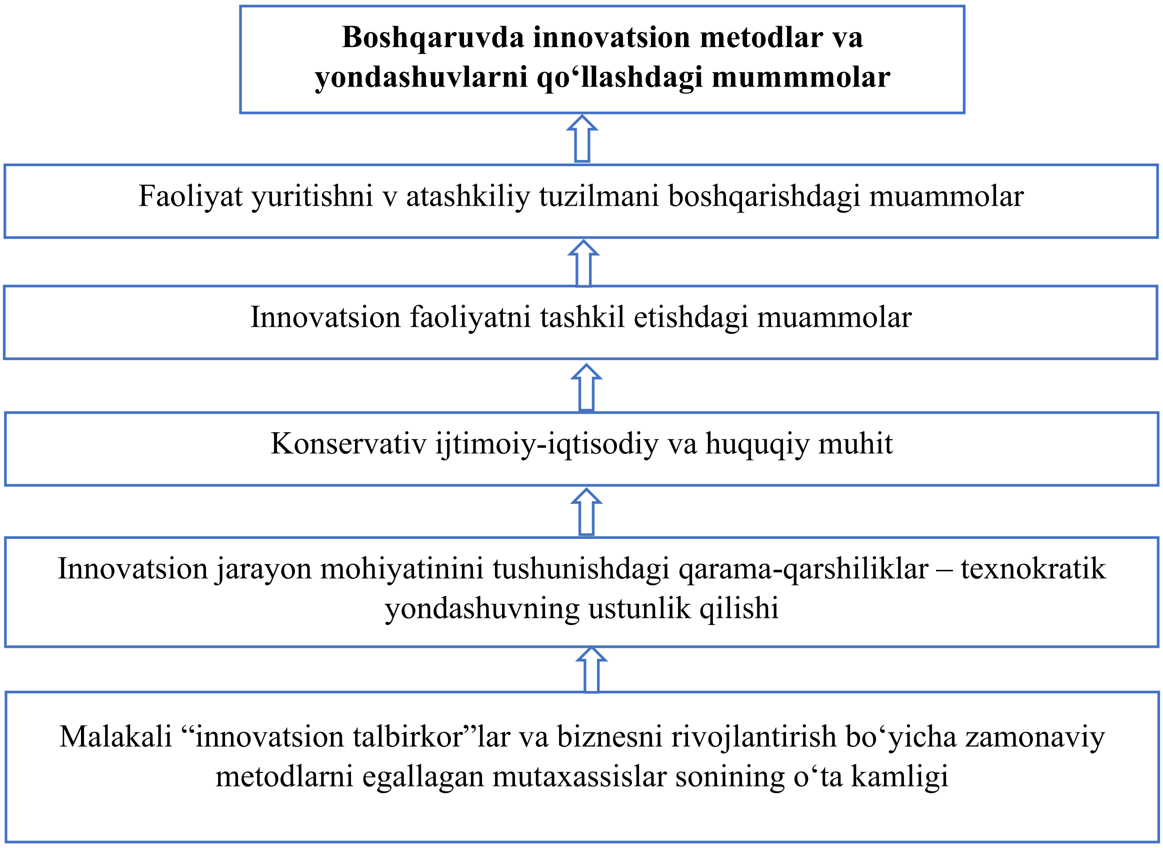

Rasm. Qurilish materiallari sanoati korxonalarida boshqaruvning innovatsion metodlari va yondashuvlarini qoʻllash borasidagi mavjud muammolar[35]

Menejment rivojlanishining har bir bosqishida mos holdagi boshqaruv maktablari shakllanib keldi. Bunda M.Meskon mana shundau maktablarning toʻrttasini ajratib koʻrsatadi: ilmiu boshqaruv maktabi; mumtoz boshqaruv maktabi; insoniy munosabatlar maktabi va xulq-atvor ilmi maktabi; boshqaruv fani maktabi.

Xulosa. Raqamlashtirish sharoitida menejment tizimidagi boshqaruv innovatsiyalari ob’ektiv va sub’ektiv xususiyatlaridagi omillar bilan toʻqnash keladi.

[35] Muallif ishlanmasi

Bunda boshqaruv innovatsiyalariga to‘sqinlik qiluvchi omillarga quyidagilar kiritiladi:

- yangi va eski narsalarning qarama qarshiligi (yangiliklar muqarrar ravishda korxonada mavjud bo‘lgan eski tizimning o‘zgarishiga olib keladi va uning tashkiliy tuzilmasi o‘zgartirilishini talab qiladi);
- fikr-mulohazalar bosqichidayoq ko‘rshilik menejerlarni ularda qo‘llash tajribasi yo‘qligi sababli ikkilantirib qo‘yadigan amalga oshirishdagi murakkabliklar;
- boshqaruv innovatsiyalarining majmuaviyligi.

Sub’ektiv omillarga esa quyidagilar kiradi:

- ishchi-xodimlarning past malakaga egaligi (ko‘pchilik korxonalar rahbarlari va mutaxasislari boshqaruv mehnatini samarali tashkil yetish bo‘yicha zaruriy va yetarlicha bilimlarga ega emas, ayrim xodimlar esa yangicha sharoitlarda ishlashga umuman tayyor emas);
- nazariya va amaliyotning yetarlicha darajada bo‘lmagan integratsiyalashuvi;
- xorijiy tajribalar va nazariyalarga ishonchsizlik bilan qarash.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi “2022-2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-60-son Farmoni. httrs://lex.uz/uz/doss/5841063.
2. Майкл Мескон, Майкл Алберт, Франклин Хедоури. “Основы менеджмента”, перевод с английского общая редакция и вступителная статя доктора экономических наук Л.И.Евенко, Академия народного хозяйства при правителстве Российской Федератсии, Москва, Издателство «ДЕЛО», 1997.
3. Болшая экономическая энциклопедия - М. Эксмо, 2008. - 816 с.
4. Универсалная система показателей деятелности. [Электронный ресурс] // Консалтинговая группа «Лекс». - Тюмен, 2010. - Режим доступа: httr://www.lexgrour.ru/srravka/best_
5. Тейлор Ф.У. Принципы научного менеджмента / Ф.У. Тейлор. Пер. с англ. - М.: Контроллинг, 1991. - 104 с.
6. Анри Фаёл. Общее и промышленное управление. Перевод на русский язык: Б. В. Бабина-Кореня. - М., 1923.